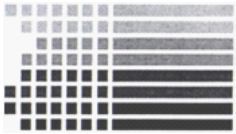
Дніпропетровська
обласна
універсальна
наукова
бібліотека
Краєзнавчий відділ

Інститут України

Серія
АРХІТЕКТУРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКА

«УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ» добродія Хрінникова

Архітектурно-історичний нарис
Бібліографія

Дніпропетровськ · 2008

Проект реалізується за підтримки
Благодійного фонду О. Лазька

Упорядники
Ірина ГОЛУБ, Валентин СТАРОСТІН

«Український дім» добродія Хрінникова: Архітектурно-історичний нарис. Бібліографія / Упорядн.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2008.– 36 с.: ил. (Сер.: «Архітектура Дніпропетровська»).

Від упорядників

Видання «Український дім» добродія Хрінникова» продовжує серію «Архітектура Дніпропетровська» і надає інформацію про одну з найцікавіших архітектурних споруд міста, яка давно вже стала його візитною карткою. «Український дім» – готель «Україна» завжди викликав неоднозначне ставлення з боку мешканців міста, представників влади, архітекторів, мистецтвознавців, краєзнавців, але завжди привертав до себе увагу як оригінальна архітектурна споруда, історична пам'ятка, пов'язана з іменем катеринославського інженера, мецената, громадського діяча Володимира Хрінникова.

Видання містить історико-архітектурний нарис краєзнавця, знавця місцевої архітектури Валентина Старостіна «Політична маніфестація архітектурного об'єкту», список публікацій про будинок. Видання ілюстроване рідкісними фотографіями.

Видання розраховане на архітекторів, істориків, краєзнавців, бібліотекарів, вчителів та всіх, хто цікавиться історією та архітектурою Дніпропетровська чи займається популяризацією знань про рідний край.

З пропозиціями, зауваженнями, відгуками просимо звертатись до краєзнавчого відділу за телефонами: 47-45-37; 47-45-36.

Дніпропетровське
Кут Короленк.
та Проспекта
ВУКОПБАКАЛІЯ
ВУКОПБАКАЛІЯ
ВУКОПБАКАЛІЯ

Політична маніфестація архітектурного об'єкту

Створення міського кварталу, на території якого знаходиться будинок готелю «Україна» (вул. Короленка, 2) вперше було запропоновано планом міста Катеринослава, розробленого архітектором Іваном Єгоровичем Старовим і затвердженим 23 лютого 1792 року. На виконаних цього ж року фіксаційних планах міста земельна ділянка на розі Великої дороги (суч. пр. К. Маркса) та торгової площі (суч. вул. Короленка) вже показана серед освоєних.

На «Плані міста Катеринослава з новостворюваними для фабрик будівлями», виконаному у вересні 1793 року інженер-капітаном Леонтієм Ігнатьєвим, на території кварталу вказано освоєними одинадцять земельних ділянок, на яких розташовано дванадцять будинків. Спочатку площа земельної ділянки була витягнута вздовж площі (суч. вул. Короленка), займаючи близько 2/3 довжини кварталу. На Велику дорогу (суч. пр. К. Маркса) ділянка виходила торцем, займаючи близько половини довжини фасаду сучасного будинку готелю «Україна». Перший будинок на території ділянки розташовувався по червоній лінії площі в його центральній частині (орієнтовно в районі входу до казино).

Перша схема землевпорядкування кварталу не відповідала рельєфу місцевості і не враховувала того, що через його територію протікала річка Половиця (пізніше Жандармський рівчак),

а ще одна річка (яку пізніше називали Рибаківським рівчаком) протікала безпосередньо по трасі сучасної вулиці Леніна. Річка Половиця входила в квартал на території домоволодіння по вул. Короленка, 2 (корпус «Гранд-Плаза»), в центральній частині кварталу повертала під прямим кутом і виходила з кварталу в центральній частині домоволодіння по пр. К. Маркса, 67. Вже на початковому етапі освоєння території кварталу наявність цих двох річок призвела до значних змін первинної схеми землекористування і корекції меж земельних володінь. Так, ділянка на розі площі та Великої дороги вже в 1790-х роках була поділена на дві окремі ділянки, які розмежовувались по руслу річки Половиці.

Наріжною ділянкою на початку XIX століття володів перший у місті майстер-годинникар Федір Ковальський. У середині XIX століття ділянку придбав Прокопій Андрійович Білявський. Народившись у селянській сім'ї в Нових Кайдаках, він зумів стати купцем I гільдії, спадковим почесним громадянином, а в 1846 та 1851–1854 роках навіть обирався на посаду Катеринославського міського голови. Придбану ділянку він використовував дуже доцільно, побудувавши на ній кам'яний торговельний ряд на шість магазинів. На жаль, на сьогоднішній день зображення цього торговельного ряду, які б дозволили реконструювати його зовнішній вигляд, відсутні.

Заповітом від 24 січня 1870 року П.А. Білявський виділив місту Катеринославу маєток в Новомосковському повіті площею в 723 десятини землі з тим, щоб прибуток з нього виділявся на утримання міської богадільні та лікарні. Крім того він зобов'язав спадкоємців внести до Міського Громадського банку (коли той буде створений у Катеринославі) капітал у 25 тисяч рублів сріблом з тим, аби відсотки з цієї суми видавались Успенській церкві (з 2 тисяч рублів), роздавалися бідним (з 3 тисяч рублів) і надходили на придане бідним дівчатам з Катеринослава та Нових Кайдаків (з 20 тисяч рублів). Дружині Марії Михайлівні він залишав будинок і капітали загальною вартістю в 1/7 майна («вдови-

на частка»). Решта власності розподілялась між доньками: шляхтянкою Ганною Прокопівною Волоцькою (1850 р. н.) та Любов'ю Прокопівною Білявською (1852 р. н.). Оскільки Ганна вже отримала значні кошти у вигляді приданого, то більша частина статку (будинки і кам'яні магазини в Катеринославі, маєток площею 6708 десятин у Новомосковському повіті, цінні папери, векселя та наявні капітали) були залишені Любові. Серед іншого молодша донька отримала й домоволодіння з торговельним рядом на розі Троїцької площі (Первозванівської вулиці) та Катеринінського проспекту.

На початку 1870-х років Любов Білявська вийшла заміж за купця Миколу Миколайовича Хрінникова. 1876 року у Хрінникових народився перший і єдиний син – Володимир. Крім нього народились також доньки: Марія (вийшла заміж за дворянина П.О. Лабинського) та Віра (померла в дитинстві). Любов Хрінникова померла тридцятилітньою в 1882 році від туберкульозу. Увесь свій особистий статок вона заповіла дітям. Опікунами малолітніх спадкоємців призначено їхнього батька М.М. Хрінникова та тітку Г.П. Волоцьку. Дбайливе управління в період бурхливого економічного під'йому міста та краю значно збільшили початковий капітал. До повноліття В.М. Хрінникова його частка у власності матері становила близько мільйона рублів.

Володимир Миколайович Хрінников не відразу вповні реалізував свої права. 1897 року він, залишивши управління маєтком у руках батька, вступив до Петербурзького технологічного інституту. Закінчення інституту крім диплома інженера-технолога дало спадковому почесному громадянинові ще й особисте дворянство, значно підвищивши його соціальний статус. Життя у Петербурзі справило величезний вплив і на формування громадських поглядів молодого мільйонера. Зав-дяки своїм однокурсникам він вступив до напівлегального Українського студентського товариства.

По закінченню освіти В.М. Хрінников вирушив у закордонну подорож (США, Німеччина, Швейцарія), якою його, можливо,

нагороджено як одного з кращих студентів курсу. Під час подорожі він познайомився з сестрою свого однокурсника Василя Мазуренка – Марією, яка жила за кордоном і вчилась у медичному інституті Лозанни. У них виник бурхливий і красивий роман, Хрінников навіть просив руки Марії в її батька, але отримав відмову. Після повернення з-за кордону він зайнявся управлінням маєтком, але не поривав зв'язку й зі старими петербурзькими інститутськими товаришами.

1905 року він приїхав до батьківського маєтку Василя Петровича Мазуренка (с. Криворіжжя Мілерівського повіту Області Війська Донського) і знову просив руки Марії. Цього разу він отримав згоду. 27 липня 1905 року Володимир і Марія, гостюючи в одного з найвизначніших українських меценатів Євгена Чикаленка, повінчались у церкві с. Кононівка Полтавської губернії. Після вінчання молоді вирушили у весільну подорож до Італії.

Хоча Д. Дорошенко характеризував В. Хрінникова як «чоловіка дуже заможного, мільйонера, але феноменально скупого», проте справи свідчать, що він не шкодував коштів у тих випадках, коли мова йшла про реальні справи. Зокрема, під час однієї зі своїх подорожей Європою Хрінников оплатив у Відні виготовлення українського друкарського шрифту. Для його таємного перевезення він спроектував порожнистий маховик, який виготовили на одній з австрійських фабрик, особисто заповнив його шрифтом і відіслав до Катеринослава як замовлений для одного з власних підприємств. 1905 року він узяв участь у фінансуванні одного з перших українських видавництв «Вік». А 23 лютого 1906 року на його кошти у Катеринославі розпочато видання другої української газети в російській частині України – «Запоріжжє». Відповідальним редактором щотижневика значився професор Д.І. Яворницький. Є відомості, що редактором газети був визначний адвокат, український соціаліст М.І. Міхновський. Принаймні, перший номер газети мав настільки радикальній характер, що вона відразу ж була оштрафована й закрита.

4 червня 1906 року на перших зборах Катеринославської «Просвіти» В.М. Хрінников був обраний членом ради товариства і активно працював у ньому аж до заборони «Просвіти» в 1916 році (у 1913–1914 роках він навіть був головою товариства). Володимир Миколайович фінансував видання праць Дмитра Яворницького, на початку 1910-х років він виділив 6 тисяч рублів для харківського щотижневика «Сніп», брав участь у фінансуванні катеринославського щотижневика «Дніпрові хвилі». Він же допоміг і в будівництві власного приміщення «Просвіти» в с. Мануйлівка Новомосковського повіту (нині у складі м. Дніпропетровська).

Паралельно зі своєю громадською діяльністю В.М. Хрінников інтенсивно займався і справами комерційними. Так, з кінця 1900-х років, з метою підвищення прибутковості, він починає активно перебудовувати свої домоволо-діння у Катеринославі, забудовуючи їх новими три-чотири поверховими корпусами. У 1909 році прийнято рішення про будівництво нового прибуткового будинку на місці торгового ряду на розі Первозванівської та Проспекту, що належав Хрінникову. Для того часу таке рішення було досить незвичайним. Будинки в центральному торговоділовому районі Катеринослава при своїх невеликих розмірах відзначались дуже високою вартістю оренди (перш за все за рахунок торгових приміщень у підвалах і перших поверхах), і при перебудові їхня прибутковість підвищувалась незначно. Тому їхні власники вважали за краще не ризикувати втратою прибутків і не зв'язувати себе отриманням кредитів, як правило, необхідних для будівництва.

Торговий ряд, що належав В.М. Хрінникову теж не можна було назвати незадіяним. Протягом 1900-х років у приміщенні знаходились: збройний магазин Ф.П. Дєдикова, бакалійний магазин А.А. Уманського, магазин фарб і лаків Ліфшиця і Немировського, галантерейний магазин Ш.А. Влодавського, магазин фарб Златіна, магазин посуду Л.С. Гінзбург, кондитерська М.О. Щепанкевича. Одначе Хрінников приймає рішення не лише про зве-

дення нового будинку, але й про значне розширення території ділянки. Судячи з усього, вже 1909 року він купує у сусіда з боку Проспекту Івана Стрекозова близько половини його садиби.

Підготовчі роботи – припинення договорів оренди, знесення будинків – розпочаті вже 1910 року. Серйозні ускладнення виникли вже на цьому етапі будівництва. Один з орендаторів, незважаючи на те, що договір оренди не було продовжено, барився з переїздом і продовжував вести торгівлю. Щоб не затримувати робіт, В.М. Хрінников наказав розібрати дах над магазином і почати розбирати стелю. Орендатор став позиватися за вчинені збитки. Судовий процес, який вів адвокат М.І. Міхновський, вдалося виграти лише 1911 року. Виникли ускладнення і з міською владою. Оскільки будинок мусив займати майже всю площу ділянки, то впродовж будівництва виникла потреба тимчасово зайняти тротуар Проспекту. Міська Дума категорично відмовила в оренді землі й оштрафувала В.М. Хрінникова за незаконне і неузгоджене з владою її використання. У цій ситуації допомогу Володимиру Миколайовичу надав Д. Яворницький, який, користуючись своїми зв'язками, домігся дозволу на оренду землі та продовження робіт (штраф, проте, місто не повернуло).

Урочиста церемонія закладення нового будинку відбулась лише в жовтні 1910 року. Під час післявоєнного відновлення будинку з його фундаменту була вилучена срібна закладна дошка, передана до Дніпропетровського історичного музею. На лицьовому боці дошки було вирізано такий текст: «Року Божого від Різдва Христова тисяча девятьсот десятого (1910) 30-го жовтня (October) під час III-ї Державної Думи заложено цей дім. Будується він власником ґрунту Інженер-технологом Володимиром Миколаевичем Хрінніковим (W. N. Hrennikoff) по його власному проїкту. Фасад по Катеринінському проспекту і Первозванівській вулиці робиться по проїкту архітектора Петра Фетісова (Fetisoff) в стилю «Відродження України».

Новизна вирішення і розмах будівництва вразили сучасників. 1911 року в дописі «Будинки в українському стилі в Катеринославі» у «Дніпрових хвилях» зазначалось: «За останні роки в Катеринославі збудовано кілька будинків в українському стилі. Це все – невеличкі будинки, здебільшого на один поверх. А оце тепер будується велика кам'яниця, на 4 поверхи, на головній вулиці – на Проспекті; належить будівля інженерові В. Хрінникову. Архітектура дверей, вікон, а також вся надвірна оздоба – в українському стилі на зразок Земського Дому в Полтаві». У вересні 1911 року про будівництво повідомив київський журнал «Засів»: «У Катеринославі на розі Проспекта й Первозванівської вулиці будується великий дім д. Хрінникова. Дім буде коштувати 400–500 тисяч карбованців. В сьому домі улаштовується велика заля на 1 000 душ, де має бути український театр».

Якщо українська громадськість однозначно сприймала зведення будинку як позитивне явище, то мистецтвознавці від початку накинулись на нього з різкою критикою, що продовжувалась понад 60 років. Як зазначив набагато пізніше В. Чепелик: «цей великий об'єкт став найбільш вразливим прикладом вияву ретроспективних тенденцій і давно став зручною мішенню для жорстокої критики». Саме Віктор Чепелик, провівши значні дослідження з історії створення будівлі, аналізу її початкового вигляду на основі фотоматеріалів і знайдених фрагментів креслень, розкрив ідеологію проекту.

Головним натхненником, ідеологом будівництва був Д.І. Яворницький, який, захоплюючись старовинною українською архітектурою, всіляко сприяв розповсюдженню українського архітектурного модерну на Придніпров'ї. Найімовірніше, що саме завдяки зв'язкам Д.І. Яворницького в Петербурзі вдалось запросити для роботи над проектом і Петра Павловича Фетисова, молодого архітектора, який 1907 року закінчив академію мистецтв, блискучого рисувальника, людину з відвертими романтичними

симпатіями. До роботи також було залучено ще одного молодого випускника академії мистецтв – Л.Л. Хойновського, але частку його участі в проекті сьогодні оцінити важко.

На щастя для будинку, і для нас, окремі матеріали проекту між 1913–1916 роками демонструвалися на виставках Українського архітектурно-художнього відділу Харківського літературно-художнього гуртка, де їх і сфотографував архітектор В.К. Троценко. В архіві останнього ці знімки виявив пізніше В. Чепелик. Там були два варіанти фасадів, малюнки меблів і світильників, підготовлені замальовки зразків народної архітектури.

Для деяких з деталей автор на кресленнях дав коментарі з приводу першоджерел цих форм. Так, на трьох баштах були пишні фронтони барочного характеру з колонами, для капітелів яких П.П. Фетисов узяв за взірцем форми капітелів з дерев'яного козацького собору в Тараще. Посеред фронтонів ще й сьогодні знаходиться картуш, на якому зображений козак у високій шапці з мушкетом на плечі и шаблею на поясі. Порівнюючи це зображення з тими, які були на прапорах і печатках Війська Запорозького у XVII–XVIII століттях, легко впевнитися, що на фронтоні зображено саме герб Січі.

Флюгера на шпилях малих башт являли собою «сонця» з вписаними зображеннями коня, орла, сокола, сайгака. Вони також мали прообрази в запорозькій геральдиці, на печатках паланок. Про це свідчить і коментар самого архітектора на кресленні: «Дивись книгу Скальковського «Історія Нової Січі…». Ще цікавішим був флюгер на шпилі наріжної башти. Велике (1,8 м. Х 1,8 м.) навершшя зображало бій двох вершників. Один з них, козак, відбиває ворожий спис і завдає удару супротивнику. Над боєм, знову ж у «сонці», злітає уверх орел перемоги.

У колекції є аркуш з варіантом ліхтаря, фурнітурою дверей та меблів, у тому числі з прекрасно вимальованою бляшкою, що має силует вершника, який заніс булаву. Ще на одному аркуші зображені дві люстри для театральної зали: на великій передано

бій запорожців на морі, в якому їхні чайки атакують турецьку галеру. Галера ця дуже схожа на ту, що зображена на запорозькому прапорі із колекції Дніпропетровського історичного музею. На малій люстрі, їх, імовірно, мало бути декілька, передано похід козаків через степ. Існують також аркуші з замальовками металопластики з-під Хотина: галера під двома вітрилами серед хвиль, козак з кухлем і списом, дверні ручки, бляшки, ліхтарі і флюгери.

Ці креслення і замальовки, які створювались на основі реальних пам'ятників і творів народного мистецтва, дуже серйозно доповнюють збережені та відомі за фотоматеріалами елементи будинку і дають можливість створити його повніший образ. Будинок мав майстерно виліплену об'ємну композицію, в якій всі найзначніші місця підкреслювали башти, увінчані шпилями. Порівняння наріжної частини будинку із малюнками церкви Нової Січі, наведеними в книзі А.А. Рігельмана «Летописное повествование о Малой России и ее народе и казаках вообще…» дає підстави твердити, що саме її форми взяв П.П. Фетисов за основу для свого рішення. Це враження лише посилюється хрестоподібним вирішенням флюгера наріжної башти. Білі стіни були прорізані різними за формою, але найчастіше трапецієвидними, як говорили, «запорозькими», вікнами і завершувались карнизом на дерев'яних різьблених кронштейнах і високим черепично-аспідним дахом з характерними заломами та слуховими вікнами. Велика кількість майоліки сконцентрована у два пишних багатоколірних панно на головному і боковому фасадах і використана в оформленні наріжної башти, арки в'їзду у двір, простінках четвертого поверху. Театральна зала мала дерев'яні різьблення галерей на так само дерев'яних колонах з розкосами.

Використано дерево і для оформлення лоджій та балконів (відвертий анахронізм для великих прибуткових будинків початку XX століття) і окремі гранітні блоки, що імітують різьблення по дереву; багатоколірні вітражі з геометричним малюнком, виконані знову ж за аналогами народних розписів і вишивок.

Будинок продуманий і пророблений у єдиному ключі – від загальної маси до фурнітури дверей і меблів громадських приміщень і на основі єдиної ідеї створено надзвичайно складний цілісний ансамбль.

Аналіз архітектурної композиції будинку, його декоративних прикрас і насиченого історичною романтикою художнього образу, виявлені першоджерела архітектурних форм дозволяють стверджувати, що автори намагались надати йому не лише незвичайного монументального характеру, але й створити неофіційний монумент слави Запорозької Січі.

Разом із тим, незважаючи на звернення до глибинних архаїчних образів, будинок Хрінникова був одним із найсучасніших прибуткових будинків міста Катеринослава. За масштабами використання залізобетону будівля поступалась лише клубу Громадського зібрання, що саме тоді будувався. Із залізобетону були виконані всі міжповерхові перекриття і перемички над вітринами магазинів, довжина яких часом досягала 5,4 м. Головна частина конструкцій даху традиційно зроблена з дерева, металічний каркас використано лише для театральної зали та куполу наріжної башти. При будівництві вперше у місті змонтовано баштовий кран.

Більш ніж сучасним було і призначення будинку. В дослідницьких колах чомусь усталилась думка, що будівля являла собою будинок з дорогими квартирами, магазинами і театральною залою. Історія будинку аж до 1943 року дозволяє визначити його радше як діловий центр у сучасному розу-мінні, тобто будівлю, в якій органічно співіснують торгова, розважальна та офісна зони. На жаль, первинні плани будинку донині не виявлено, повоєнні перепланування дуже значні, а дослідницькі роботи, спрямовані на виявлення первісних планувань, не проводились. Це не дозволяє деталізувати планування, але не заважає визначенню функціональних зон будівлі.

Театральний під'їзд будинку знаходився по Первозванів-

ській вулиці (суч. під'їзд казино). Фойє та парадні сходи театру містились на першому та другому поверхах широкої башти лівого крила головного корпусу. Власне, театр розташувався у надвірному корпусі, який складався з двоповерхової зали та чотириповерхової сценічної коробки.

Підвал, перший і другий поверхи головного корпусу практично повністю відводились під магазини різної площі (в тому числі й двоповерхових). Третій і четвертий поверхи відносились до офісної зони, хоча могли використовуватися й під готель. Парадный під'їзд офісної зони містився, швидше за все, по Первозванівській вулиці в першій від рогу башті. Принаймні, враховуючи те, що наріжне приміщення першого поверху було зайняте магазином, а парадні сходи знаходились на тому місці, що й тепер, це найоптимальніший варіант розміщення входу. Вестибюль парадного під'їзду виходив у складний в плані вестибюль сходів. Самі сходи, розташовані у тому ж просторі, що й сьогодні, можливо, мали інші розміри та планування маршів. Хоча про це ніде не згадується, але в будинку був встановлений, або ж передбачений, ліфт.

Прагнення якомога повніше втілити художній задум, використовуючи найновіші будівельні технології та складні планувальні рішення, значно затримало будівництво. Заради естетичних міркувань було дещо перероблено вже викінчену наріжну башту. Через велику кількість найскладніших робіт по дереву та металу затяглось оздоблення громадських приміщень. Проблематичним виявилось і швидке виготовлення та монтаж майолікових панно. Ускладнення виникли і при залізобетонних роботах. Можливо, що причини затримки будівництва приховані також у сімейних негараздах В.М. Хрінникова. 1910 року помирає його батько, Володимир Миколайович стає головою сім'ї й змушений займатися справами спадку та іншими проблемами родини. Не склалось і його особисте життя. Хоч у Володимира та Марії Хрінникових народилося п'ятеро дітей: Богдан (Георгій), Галина, Та-

рас, Марія та Надія, проте між подружжям виникли непорозуміння, що 1915 року призвели до розлучення. При цьому Хрінников відразу ж після розірвання шлюбу зійшовся з Неонілою Арсеніївною Гончаровою, яка працювала на міжміській телефонній станції, та, залишивши Катеринослав, переїхав до Новомосковська.

Таке довге будівництво дещо дивувало городян, які звикли до швидших темпів зведення нових будинків. Якщо у довіднику «Весь Екатеринослав на 1912 год» у розділі «Достопримечательности города» пишеться, що незвичайний будинок Хрінникова мусить бути закінченим на початку 1912 року, то цей же довідник на 1913 рік вже просто вказує будинок як об'єкт, який "будується", ніяк не коментуючи ситуації. А на початку того ж 1913 року в газеті «Южная Заря» фейлетон «Перспективы лазурной дали» починався вельми насмішкуватим пасажем: «Заглянем в даль Екатеринослава, даль далёкую, не на один год… Возьмём хотя бы такую даль, когда будет окончен дом или «будынок» В.Н. Хренникова и когда все украинские гетьманы встанут из могил взглянуть на него, вспомнят Чигирин «де вони панували» и успокоятся при виде «козацкой славы», возобновлённой из «убогих руин».

Далеч виявилась не такою вже далекою. Будинок Хрінникова по Проспекту, 101 був закінчений уже восени 1913 року. Одначе, господар вважав число тринадцять нещасливим, тож орендні договори на приміщення укладалися з початку нового 1914 року. На початку січня було відкрито театральну залу, в якій почав роботу кінотеатр, що отримав назву «Паласс». Першою демонструвалась картина «Ніч перед Різдвом». Існують три фільми з такою назвою, зняті у 1912–1913 роках, вірогідніше за все, мова йде про фільм акціонерного товариства А. Ханжонкова у Москві. Супроводом німого кіно слугували фрагменти з опери «Запорожець за Дунаєм» Гулака-Артемовського. В подальшому «Паласс» (з 1916 по 1919 роки – «Інтимний театр») працював як звичайне комерційне підприємство й ніколи не грав тієї ролі центру

української культури, котру йому призначали при будівництві.

Дуже швидко виявились задіяними й торговельні приміщення. Вже на початку 1914 року тут працювали: магазин вин Н.Н. Бекетова, збройний магазин Ф.П. Дедикова, 3-е Катеринославське товариство взаємного кредиту (з кінця березня в його приміщенні розташувалась і канцелярія Купецького старости), магазин торгового дому «Шлапакови та К°». Всі згадані заклади пропрацювали в будинку, принаймні, до 1918 року. А от на конторські приміщення орендарів не знайшлося. В середині 1914 року «Приднепровский край» повідомив, що домовласник п. Хрінников віддав безкоштовно 4-й і 5-й поверхи свого великого будинку по Проспекту для розташування хворих і поранених воїнів на весь час війни. Відкриття шпиталю на 112 ліжок було призначено на перші числа грудня. Призначено навіть старшого лікаря, доктора медицини Л.А. Рєбініна. Проте, шпиталю тут так і не відкрили. Будинок виявився просто непристосованим для розташування такого спеціалізованого закладу. Замість шпиталю частину приміщень було передано комітету зі збирання пожертв для армії, який розмістив тут не лише контору, але й склади пожертвуваних речей.

31 січня 1915 року В.М. Хрінников також безкоштовно виділив дві кімнати для контори «Просвіти» та створеного при ній Галицького комітету з надання допомоги біженцям, які пропрацювали тут менше року. 27 листопада 1915 року під час ліквідації Катеринославської організації Української соціал-демократичної робочої партії жандарми провели трус також і в приміщенні Літературно-Артистичного Українського товариства «Просвіта». Після обшуку приміщення опечатали. За підсумками розслідування 26 січня 1916 року «Просвіту» закрили «в виду уклонения в деятельности своей от прямых целей назначенных уставом».

Здати приміщення в оренду В.М. Хрінникову вдалося лише в середині 1915 року. Орендарем стало 1-ше Комерційне училище ім. Імператора Миколи II, власний будинок якого було зайня-

то під шпиталь. До будинку Хрінникова переведено лише класи училища без спеціальних кабінетів, бібліотеки та квартир викладачів, але навіть у такому скороченому вигляді воно не вмістилося в приміщення і змушено було скоротити прийом нових учнів.

1917 року завдяки активній позиції директора Комерційного училища Антона Степановича Синявського будинок Хрінникова виявився в гущі політичних подій. Вже 5 березня А.С. Синявський стає членом «Губерніального виконавчого комітету громадських організацій», а 7 березня – членом «Української революційної Губерніальної ради». 24 березня він стає головою комісії з ліквідації жандармського управління. 20 квітня у приміщеннях Комерційного училища за постановою київського Національного конгресу проводиться перший губернський з'їзд українських організацій, який обирає «Тимчасову українську губерніальну раду» на чолі з В. Бідновим. Подальша робота ТУГР і її секцій (організаційно-агітаційної, видавничої, шкільної та маніфестаційної) також відбувалась у приміщеннях Комерційного училища.

Після більшовицького перевороту, наприкінці грудня 1917 року, А.С. Синявський мусив виїхати до Києва, а потім і взагалі піти в підпілля. Лише після окупації України німецькими та австро-угорськими військами він повертається до викладацької та громадської діяльності. 4 червня 1918 року він призначений директором департаменту середніх шкіл міністерства освіти України і, передавши управління Комерційним училищем Г. Черняхівському, виїхав до Києва. Працюючи над створенням шкільної мережі, А.С. Синявський допомагає Федорові Олександровичу Єфремову в організації 1-шої Української гімназії ім. І. Франка, яка почала навчальний рік 18 вересня 1918 року в приміщеннях, наданих Комерційним училищем.

Посаду директора департаменту вищої та середньої школи А.С. Синявський продовжує обіймати й за Директорії. У вересні 1919 року за її дорученням він приїжджає з інспекторською пе-

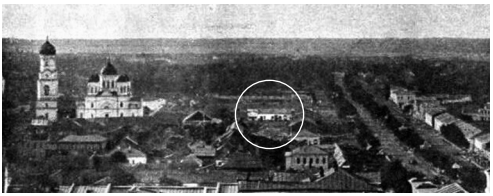
ревіркою до Катеринослава, зайнятого Добровольчою армією, та зупиняється в Комерційному училищі (воно ще працювало в будинку Хрінникова). 22 вересня його заарештовано контррозвідкою і звільнено лише тому, що 2 жовтня місто захопили війська Н. Махна.

Володимир Миколайович Хрінников покинув Катеринославську губернію ще 1918 року, причому, незважаючи на скупість, своє майно він, схоже, просто покинув напризволяще. Невідомо, де він переховувався під час громадянської війни, але за НЕПу працював у Криму. Незабаром, разом із другою сім'єю, він перебирається до Баку, де працює інженером на нафтопромислах, а згодом влаштовується інженером в НДІ Грознафти. Помер він 1936 року в Кисловодську. Перша дружина В. Хрінникова – М. П. Мазуренко 1922 року вдруге вийшла заміж за старого більшовика, члена РСДРП(б) з 1905 року Івана Юхимовича Матросова та переїхала до Харкова, де й померла 1963 року.

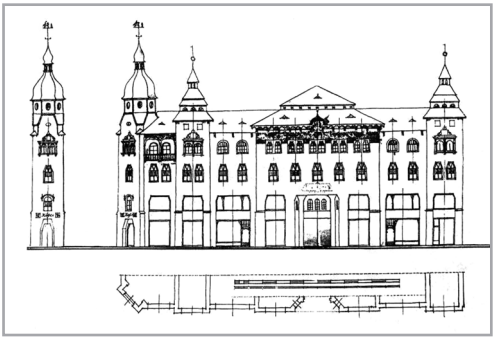
Старший син Хрінникова Богдан (1906–?) під час громадянської війни опинився в еміграції, спочатку в Стамбулі, а пізніше – в Чехословаччині, де й помер. Донька Галина (1907–1992) стала юристом і психологом. Померла у Харкові. Тарас (1910–1998) – інженер-електрик, помер у Севастополі. Марія (1913–2001) – хімік, померла в Казахстані в Алма-Аті. Надія (1916–1994) – інженер зв'язку, померла в Харкові. Відомостей про долю дітей від другого шлюбу немає.

Сестра В.М. Хрінникова Марія та її чоловік П.О. Лабинський перебрались до Києва, де й померли під час голоду 1932 року (в останні роки життя вони жебракували й жили подаянням). Його тітка Ганна Прокопівна та її чоловік Павло Тимофійович Волоцькі в громадянську війну емігрували, і зв'язок з ними урвався на початку 1930-х років.

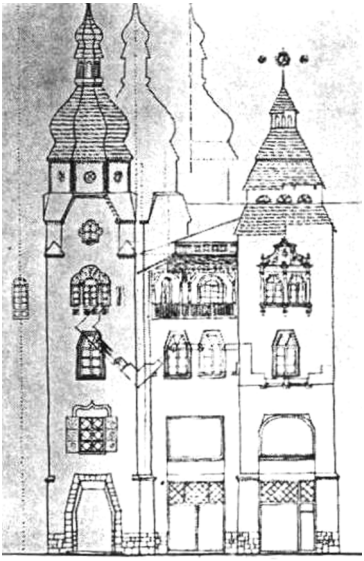
З остаточним встановленням у місті радянської влади націоналізований будинок Хрінникова, нарешті, був використаний як адміністративне приміщення. Причому, контори, які тут

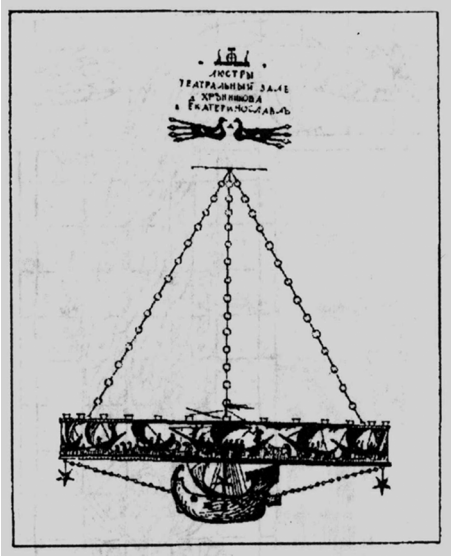
Панорама міста з будинку Духовної Семінарії.
Фото першої половини 1870-х рр. Фрагмент. Позначений торговий ряд П. Білявського

Проект будинку В. М. Хрінникова.
Перший варіант головного фасаду

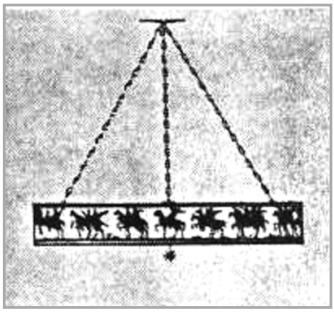

Проект будинку В. М. Хрінникова.
Другий варіант наріжної башти

Проект будинку В. М. Хрінникова.
Люстра театральної зали

Проект будинку
В. М. Хрінникова.
Мала люстра

Проект будинку
В. М. Хрінникова.
Флюгер наріжної башти

Завершення будівництва
будинку В. М. Хрінникова.
З фото 1913 р.

«Будинок лікаря».
З листівки кінця 1920-х рр.

Будинок В.М. Хрінникова з боку Первозванівської вулиці.
З фото серпня 1913 р.

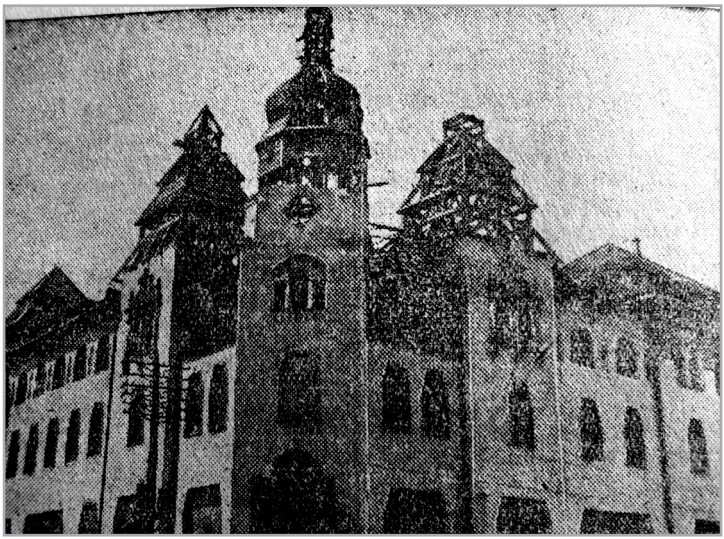
Перехрестя Проспекту
та вулиці Короленка.
З листівки кінця 1920 – початку 1930-х рр

Перехрестя Проспекту та вулиці Короленка.
З фото початку 1930-х рр.

Перехрестя Проспекту та вулиці Короленка.
З листівки другої половини 1930-х рр.

Ремонтні роботи «Будинку лікаря».
З газетної публікації 1936 р.

Перехрестя Проспекту та вулиці Короленка.
З фото другої половини 1930-х рр.

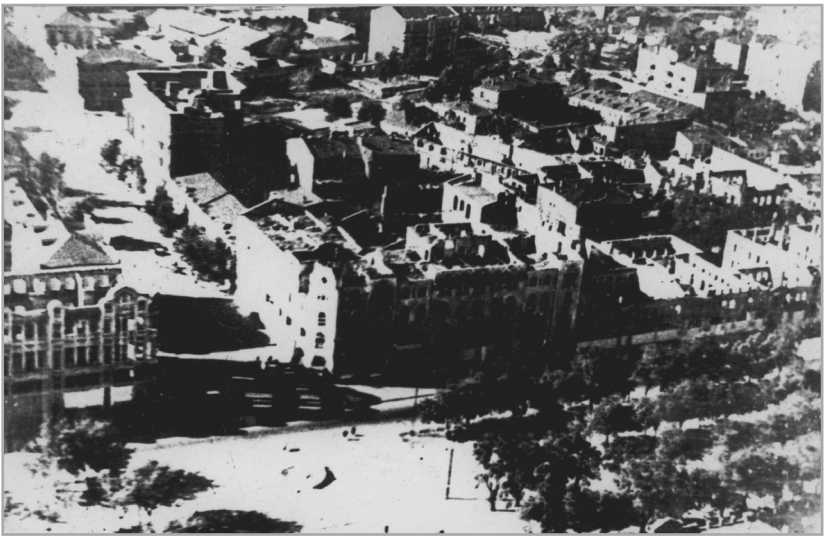
Перехрестя Проспекту та вулиці Короленка.
З фото другої половини 1930-х рр.

Групове фото на балконі Театру Юного Глядача.
3 фото 1930-х рр.

«Будинок лікаря».
3 фото кінця 1941 р.

Аерозйомка зруйнованих кварталів міста Дніпропетровська.
З фото 1944 р.

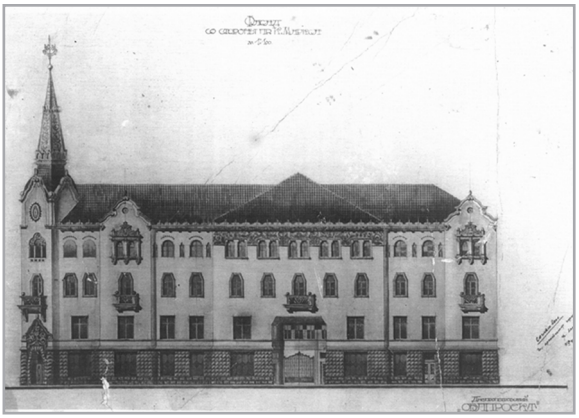
Спалений «Будинок лікаря».
З фото 1944 р.

Спалений «Будинок лікаря».
З фото 1944 р.

Проспект біля вулиці Короленка.
З фото кінця 1940-х рр.

Проект В. Зуєва на відновлення будинку під готель «Інтурист».
Перший варіант. 1949 р.

Будинок в ході відновлювальних робіт.
З фото початку 1950-х рр.

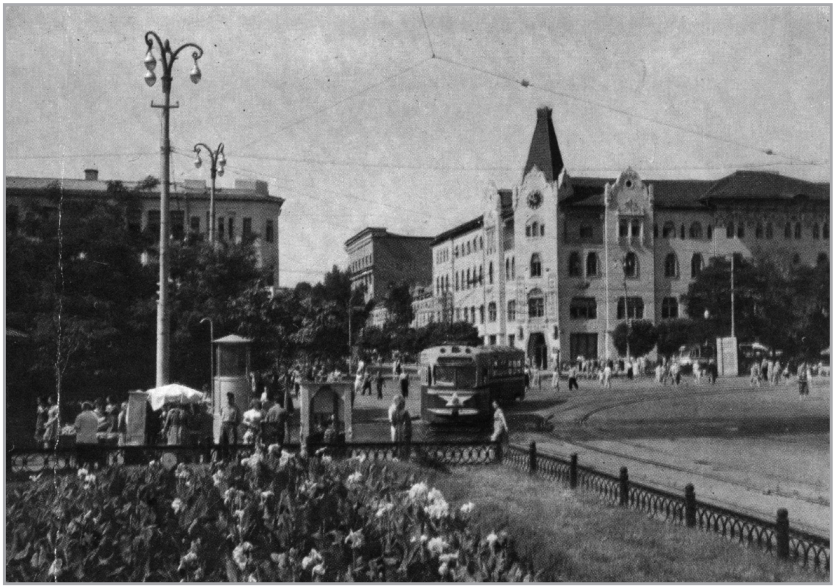
Першотравнева демонстрація біля відновлюваного будинку
З фото початку 1950-х рр.

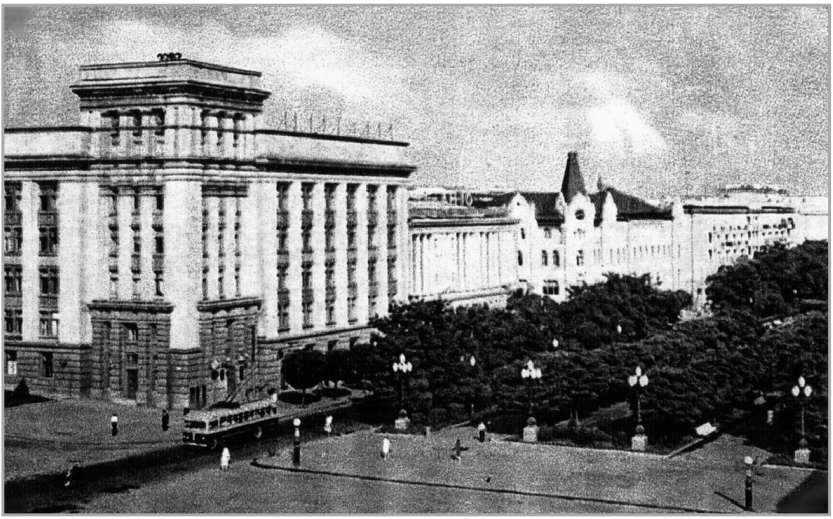
Готель «Україна».
З фото середини 1950-х рр.

Готель «Україна».
З листівки 1959 р.

Готель «Україна».
З листівки 1963 р.

Проспект біля площі Леніна.
З листівки 1963 р.

Готель «Україна».
З фото 1990 р.

розмістилися, зайняли навіть приміщення закритих через непотрібність магазинів. З 1920 до початку 1930-х років у приміщенні працювали: Центральний райком КП(б)У і Центральний райком ЛКСМ. У щоденнику А.Ф. Стародубова зафіксовано існування тут агітаційної вітрини. Так, 26 жовтня 1922 року під час святкової ілюмінації «у вітрині будинку Хрінникова ми дивились на електричний молот, що висікав іскри». У першій половині 1920-х років тут працювало також Губернське статистичне бюро.

З середини 1920-х років у будинку були виділені приміщення для профспілки працівників медичної та санітарної праці. За спогадами В.Л. Максимовича на третьому поверсі з боку Проспекту знаходився клуб медичних працівників («Праця і наука» – В. С.), «в якому проводились вечори, конференції тощо, у зв'язку з чим будинок стали називати «будинок лікаря». До того ж декілька лікарів різних спеціалізацій мешкали на 4-му поверсі (також з боку Проспекту): лікарі Варшавський, Клепеніцер, Ерліхман, Максимович…». Клуб лікарів мав глядацьку залу на 250 місць, декілька кімнат відпочинку, дві гурткові кімнати. При клубі працювала обласна медична бібліотека з невеликим читальним залом.

1922 року в колишньому будинку Хрінникова удруге відкрито міський художній музей (перше його відкриття відбулось 1914 року). На 1923 рік він мав лише 105 експонатів, а до 1927 року їхня кількість збільшилась до 800 предметів (правда, зростання спостерігалося переважно за рахунок творів місцевих самобутніх художників пролетарського походження).

Надзвичайно задіяним виявився театр, в якому розташувався клуб ЛКСМ «Молодий ленінець» (А.Ф. Стародубов навіть у 1924–1925 роках продовжує називати його «Інтимним театром»). Тут не лише ставили агітаційні постановки, але й продовжували демонструвати кінофільми. З лютого 1927 року в театральній залі почав роботу театр юного глядача «Піонер».

Магазини в будинку почали відновлювати лише з 1925 року.

В період НЕПу тут працювали: бакалійний і винно-гастрономічний магазин № 39 Центрального робітничого кооперативу (відкритий 5 лютого 1925 року), магазин № 1 булочно-кондитерської артілі «Жовтень» (працював у 1926 році).

Протягом 1930-х років склад організацій і установ, які працювали в будинку, поступово змінювався. На 1931 рік тут працювали: Художній музей, театр і кінотеатр «Піонер», клуб союзу Медсанпраці, Бюро точних машин, артілі «Індустрія» та «БудТара» (контори), письмопаперовий магазин Оргбуду. 1933 року театр та кінотеатр реорганізували: кінотеатр реорганізували у звуковий і перейменували на «Жовтень», а театр «Піонер» з цього року йменувався просто театром юного глядача. У середині 1936 року у зв'язку зі зростанням колекції Художнього музею та незручністю приміщень, які він займав, Дніпропетровський облвиконком приймає рішення про переміщення музею у будинок по вулиці Шевченка, 21. До кінця року музей вже працював на новому місці.

На 1937–1938 роки в будинку, як і раніше, розташовуються ТЮГ, кінотеатр «Жовтень», клуб медичних працівників та квартири лікарів. Крім того, тут знаходились: контора Дніпропетовського М'ясоторгу та його магазин № 1, Обласна ощадна каса, НДІ «Стальпроектмеханізація», магазин Дніпропетровської кондитерської фабрики № 2, магазин № 2 «Союзгалантереї», магазин № 30 Дніпрохарчоторгу.

Навесні 1941 року було поставлено питання про необхідність переведення клубу в інше приміщення, оскільки його приміщення тісні й не відповідають потребам клубу. В особливо тяжкому становищі виявилась обласна медична бібліотека, у книгосховищі якої книги через тісноту були звалені купами просто на підлозі. Ніяких конкретних дій з переміщення клубу застосувати вже не встигли.

Протягом 1920–1930-х років у будинку проводились численні косметичні ремонти, які, швидше за все, супроводжува-

лись частковими перепланування́ми, продик-тованими потребами організацій, які його займали. В результаті цих ремонтів було частково змінене як зовнішнє, так і внутрішнє оздоблення будинку, але масштабність цих змін на сьогоднішній день визначити практично неможливо. Капітальний ремонт проводився лише 1936 року, коли було повністю відремонтовано дах будинку. Незважаючи на складність робіт у ході ремонту, силует покрівлі було збережено, а всі флюгери башт відновлені на старих місцях. Для міжвоєнного міста подібне ставлення до будинку епохи модерну є унікальним, оскільки зазвичай при капітальних ремонтах дахів куполу, шатра, складні загини ліквідовувались з метою економії, спрощення робіт і просто як невідповідні естетиці епохи. Про особливе ставлення до колишнього будинку Хрінникова того часу свідчить і той факт, що протягом 1930-х років він набагато частіше, ніж інші будинки міста, відтворюється на сувенірних листівках. Тобто, будинок не просто зберіг своє місце серед визначних пам'яток міста, але й став одним із головних його символів.

Під час боїв за місто 19 серпня – 10 вересня 1941 року будинок було покинуто. Магазини, розташовані в ньому, розграбовані під час евакуації та в перші дні окупації. Значна частина архіву НДІ «Стальпроектмеханізація» і книг обласної медичної бібліотеки були свідомо знищені при відступі Червоної армії. Незважаючи на те, що місто багатократно обстрілювали та піддавали бомбардуванням як німецькі, так і радянські війська, будинок, схоже, не зазнав жодного прямого попадання, а головні пошкодження завдані уламками й ударними хвилями від близьких вибухів.

Ремонтні роботи в приміщенні розпочаті вже в жовтні-листопаді 1941 року. Так, наприкінці листопада вже розпочав роботу німецький «Центральний» кінотеатр (колишній «Жовтень»). У середині лютого 1942 року в його приміщення переведено відкритий ще в грудні 1941 року (у приміщенні сучасного кінотеатру

«Батьківщина») кінотеатр «Вікторія» і з 22 лютого кінотеатр працював вже під цією назвою.

З кінця грудня 1941 року у приміщеннях другого поверху будинку розташовується Головне архітектурно-планувальне управління м. Дніпропетровська. Головним завданням, поставленим перед ГоловАПУ, було відновлення планів міста, планів підземного господарства і мереж. Для цього в будинку були сконцентровані залишки архівів інститутів «Промбудпроект», «Стальконструкція», «Шахтобуд» і власного архіву ГоловАПУ, де навіть зберігався виготовлений у 1930-ті роки рельєфний макет міста. З весни 1942 року при ГоловАПУ почав роботу відділ землевпорядкування Дніпропетровської української допоміжної міської управи.

Навесні 1942 року приміщення клубу медичних працівників і квартири лікарів як майно профспілки конфісковані на користь німецької влади. Що саме було розташовано в цих приміщеннях встановити не вдалось.

1942 року у будинку працював комісійний магазин Ткачова, який займав приміщення біля входу до кінотеатру. Про інші комерційні заклади цього періоду відомостей не виявлено.

На сьогоднішній день вважається, що в жовтні 1943 року будинок було підпалено німецькими саперами. У цій версії є раціональне зерно. Тут було сконцентровано практично всю технічну документацію, вцілілу в 1941, так і відновлену в 1942–1943 роках стосовно мереж міста Дніпропетровська, зйомки великих масштабів, креслення багатьох приміщень і споруд найрізноманітнішого призначення. Тому вірогідність того, що було віддано наказ про знищення величезного архіву, дуже велика. Разом із тим інформація про перебіг боїв за визволення Дніпропетровська у вересні – жовтні 1943 року не дозволяє однозначно оцінити ситуацію. Цілком можливо, що будинок зайнявся при обстрілах міста радянською артилерією в результаті одного чи кількох прямих влучень. Незалежно від причини пожежі на 25 жовтня

1943 року від будинку збереглися лише закіптюжені стіни. Зі спогадів архітектора В. А. Зуєва: «В огні пожежі деформувались залізобетонні перекриття, згоріли виразні куполи даху. Був сотворений фігурний кований шпиль… Я бачив, як ця кована прикраса декілька місяців валялась на тротуарі. Потім після чергового суботника її не стало. Швидше за все, пішла на металолом. Досі не можу собі пробачити, що нічого не вдіяв, аби врятувати цей витвір мистецтва».

Уже 1945 року архітектор Ганна Лаврентіївна Щокіна виконує проект відновлення будинку №101 по проспекту К. Маркса під готель типу «Інтурист». При цьому, хоча «будинок покращено введенням нових архітектурних елементів», але первісний силует відновлювався, а всі вцілілі елементи оздоблення фасадів (у першу чергу, майолікові панно) підлягали реставрації. Планувалось, що не лише будинок готелю, але й весь ансамбль центральної площі міста буде повністю завершений до 1950 року.

Через причини економічного характеру місто виявилось не готовим до реалізації такого масштабного проекту. На 1948 рік будинок ще стояв у руїнах і перспективи його відновлення під готель були далеко не певними. Так, 17 липня 1948 року Дніпропетровська міськрада передає частину будинку артілі «Музремонт» для відновлення під магазин і контору. Артіль навіть почала ремонтні роботи у своїй частині будинку (відновлення знищених будинків частинами було характерним для кінця 1940-х років, поетапно відновлювались ЦУМ, «Дитячий світ» і ціла низка інших будівель). Рішення про передачу будинку міському готельному тресту прийнято лише в 1949 році. Приміщення передавалось тресту повністю, причому без компенсації фінансових вкладень «Музремонту» в його відновлення.

Проект відновлення будинку доручено архітекторові В.А. Зуєву. Пізніше він згадував: «При відновленні будинку, незважаючи на розповсюджену практику тих років повсякчасного «пе-

ревдягання» всіх стилів у класицизм, було вирішено зберегти цей яскравий зразок українського модерну. На жаль, довелось спростити багатоярусне завершення покрівлі та замінити складну форму центрального куполу баштою». Це спрощення силуету покрівель викликане як причинами ідеологічного характеру (барочні силуети покрівель у цей період вважались виявленням українського буржуазного націоналізму), так і причинами економічними (відтворення покрівлі будинку в первісному вигляді було дуже дорогим і вимагало великої кількості дефіцитних матеріалів і кваліфікованих робітників).

Проект відновлення будинку затверджено головним архітектором Дніпропетровська Ф. Дерябіним уже 1949 року. Проектом передбачалось створення замість малих фронтонних башт барочних обрисів простий профіль покрівлі, ускладнена наріжна башта загальними обрисами і окремими деталями орієнтована швидше на російські, ніж на українські зразки. Звертає на себе увагу не лише спрощення силуету будівлі, але й значні зміни зовнішнього декору: повністю перероблюється вхід до наріжної частини будинку, вітрини другого поверху замінюються простими прямокутними вікнами, з'являються декілька важких балконів, ліквідуються лоджії в наріжній частині четвертого поверху, на першому поверсі вводиться діамантовий руст.

Подальша доля цього проекту невідома. Швидше за все, В.А. Зуєв декілька разів коригував його з метою спрощення декору і зменшення вартості будівництва. В результаті в 1952–1953 роках будинок був відновлений з максимальним збереженням старих фасадів і максимально спрощеним вирішенням покрівлі. Всі малі башти були замінені барочними фронтонами. Замість наріжної башти встановлене достатньо важке чотиригранне шатро. Використання при відновленні черепиці було продиктоване не естетичними, а економічними міркуваннями (браком покрівельного заліза). На головних фасадах повністю зникли балкони,

між вікнами першого та другого поверхів з'явились ліпні вставки з рослинним орнаментом, вітрини магазинів були закладені до рівня цоколю.

Значно змінене планування будинку. Корпус театральної зали було надбудовано до чотирьох поверхів. На першому і другому поверхах розмістився ресторан готелю з окремим входом з вулиці Короленка, а верхні поверхи зайняті номерами. Повністю зникли, за винятком одного, зайнятого перукарнею, окремі торгові приміщення. Головний вхід до будинку перенесено до наріжної башти, в якій створено новий вестибюль. Вестибюль, парадні сходи та поверхові холи отримали оздоблення в дусі радянського «українського бароко». Достатньо складна планувальна схема поверхів з кімнатами різних розмірів і навіть досить великі зали, замінена коридорним плануванням з невеликими за площею номерами.

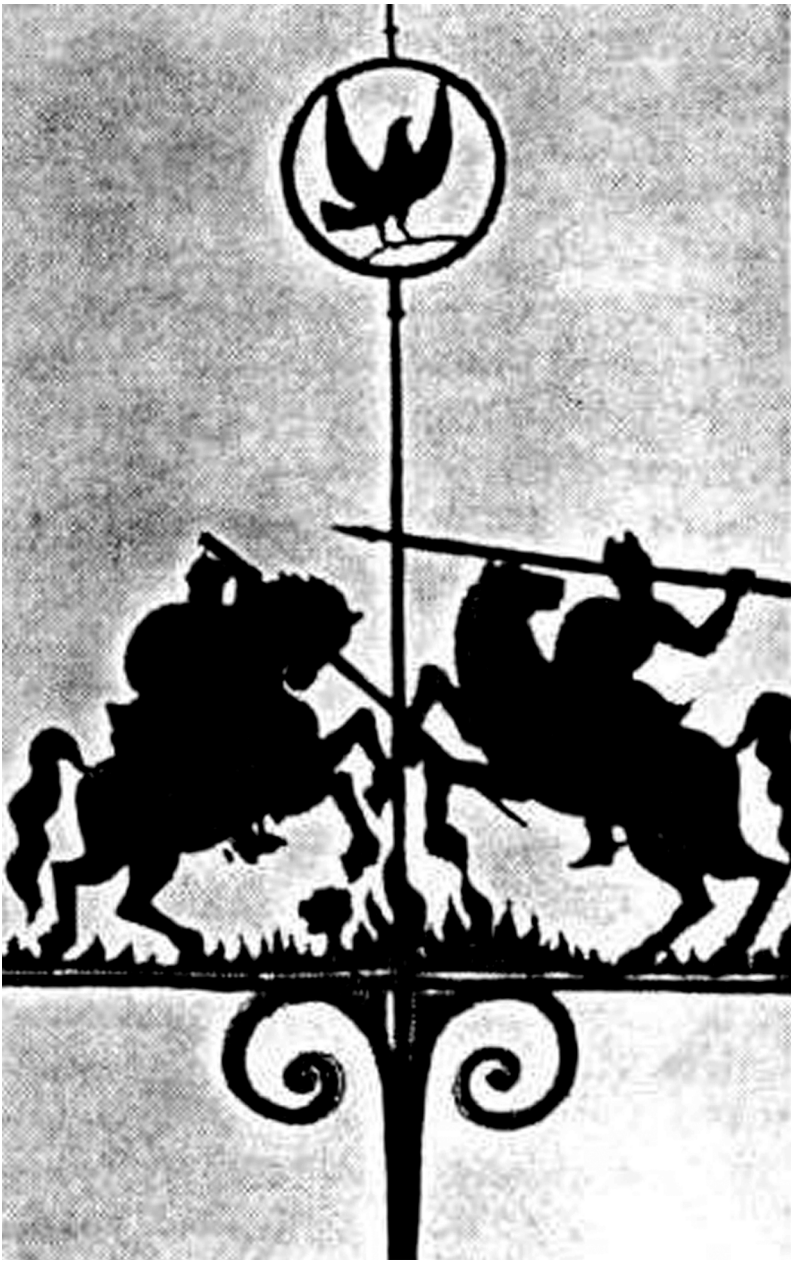
Готель, що отримав назву «Україна», було відкрито 1954 року. Спочатку він зберігав стару адресу: проспект К. Маркса, 101. Лише 1962 року, з абсолютно незрозумілих причин йому присвоєно адресу: вулиця Короленка, 2. Дивовижно, але відкриття його відбулось дуже тихо й непомітно. В пресі не з'явилось жодного повідомлення, присвяченого закінченню будівництва. Перші фото готелю «Україна» з'явились в газетах «Зоря» і «Дніпровська правда» лише у 1957 році, коли вони друкували матеріали про відкриття пам'ятника В.І. Леніну і завершення будівництва площі ім. Леніна. Перші листівки з зображенням готелю «Україна» вийшли в серії 1959 року. Надалі популярність будинку стрімко зростає і на кінець 1960-х років він знову входить до числа найвизначніших пам'яток міста Дніпропетровська.

Таке повільне «повернення» будинку до числа візитних карток міста обумовлювалось кількома факторами. Офіційне мистецтвознавство, як і раніше, негативно оцінювало будинок. Характерним у цьому відношенні є думка О.А. Швидковського, який вказав, що «авторам проекту не вдалось у цьому відношен-

ні позбавитися несмаку старого будинку. Надмірна декоративність (у негативному смислі цього слова), химерність деталей і відбиток стилізаторства в «російсько-українському дусі» визначають цю невдалу за своїми архітектурними формами будівлю». Місцева влада була традиційно орієнтована на створення нових символів міста, які б свідчили про його неухильне просування по шляху будівництва соціалізму, а будівля готелю «Україна» не дуже відповідала критеріям безумовної новизни. Що стосується громадської думки, то городянам треба було звикнути до нового, значно погіршеного, у порівнянні з первісним, вигляду будинку. Саме у міру цього звикання і відновлювалась його популярність.

У радянський час питання про реставрацію первісного вигляду будинку навіть не підіймалось. Однак, у другій половині 1990-х років, коли проводились роботи з реконструкції та реставрації будинку, вони викликали значний резонанс. Можна навіть сказати, що ні до, ні після цього реставрація жодного об'єкту не викликала такої уваги громадськості. У місцевій пресі з'явилась велика кількість публікацій найрізноманітнішого характеру, загальною рисою яких була думка про необхідність повернути готелю хоча б первісні завершення. На жаль, і фахівці інституту «Укрпроектреставрація», і власники будинку проігнорували цю вимогу. Більш того, реставрація проводилась на дуже низькому рівні. Не було в належній мірі виконано весь комплекс дослідницьких робіт. Будинок просто зафіксували в тому вигляді, в якому його відновили після війни, змінивши при цьому кольорове вирішення фасаду. Якість оздоблювальних робіт на фасаді також явно не відповідала рівню будинку, який після ремонту став найдорожчим готелем Дніпропетровська.

Валентин СТАРОСТІН

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Андрущенко Н. П. Днепропетровск: героическое прошлое живёт в настоящем // Строительство и архитектура. – 1986.– № 4.

2. Андрущенко М. Характерні особливості архітектурного стилю повоєнного десятиріччя 1945–1955 рр. в Україні // Архітектурна спадщина України. Випуск 4.– К., 1997.

3. Архітектура Радянської України. – 1940.– № 4.

4. Белозерский Б. И. Над чем работают архитекторы города // Днепровская правда. – 1945.– 16 декабря.

5. Весь Екатеринослав на 1898 год.– Екатеринослав, 1897.

6. Весь Екатеринослав на 1903 год.– Екатеринослав, 1902.

7. Весь Екатеринослав на 1905 год.– Екатеринослав, 1904.

8. Весь Екатеринослав на 1910 год.– Екатеринослав, 1909.

9. Весь Екатеринослав на 1912 год.– Екатеринослав, 1911.

10. Весь Екатеринослав на 1913 год.– Екатеринослав, 1912.

11. Вся Екатеринославщина на 1926 год. – Екатеринослав, 1925.

12. Державний архів Дніпропетровської області (далі – ДАДО).– Ф. 2276.– Оп. 1.– Спр. 87.

13. ДАДО.– Ф. 2276.– Оп. 1.– Спр. 1286.

14. Дерябин Ф. На центральной магистрали города (в 1950 году). – Днепровская правда. – 1945.– 23 сентября.

15. Днепровская правда. – 1941.– 7 мая.

16. Днепровская правда. – 1949.– 12 октября.

17. Дніпрові хвилі. – 1911.– 10 червня. – №15.

18. Дніпропетровська газета. – 1941.– 11 листопада.

19. Дніпропетровська газета. – 1941.– 12 грудня.

20. Дніпропетровська газета. – 1942.– 10 лютого.

21. Дніпропетровська газета. – 1942.– 19 лютого.

22. Дніпропетровська газета. – 1942.– 7 червня.

23. Дніпропетровська газета. – 1942.– 22 липня.

24. Дніпропетровський комсомол в ілюстраціях. 1917– 1930 р.– Дніпропетровськ, 1930.

25. Донбасс. Справочник-путеводитель транспечати НКПС.– М., 1928.

26. Екатеринославский листок. – 1882.– 9 сентября.

27. Екатеринославский Юбилейный листок.

28. Заруба В. М. Антін Синявський: життя, наукова та громадська діяльність (1866–1951).– Дніпропетровськ: ПП «Ліра ЛТД», 2003.

29. Звезда. – 1925.– № 2.

30. Звезда. Вечерняя газета. – 1939.– 13 февраля.

31. Звідомлення товариства «Просвіта» у Катеринославі за 1914 рік. – Катеринослав, 1915.

32. Зоря. – 1934.– 8 января.

33. Зоря. – 1934.– 10 января.

34. Зоря. – 1934.– 4 сентября.

35. Зоря. – 1936.– 15 июля.

36. Історія міста Дніпропетровська / За наук. ред. А. Г. Болебруха. – Дніпропетровськ, 2006.

37. Лазебник В. І. Сучасники Дмитра Яворницького Хрінникови: історія і доля // Грані. – 2005.– вересень-жовтень. – № 5 (43).

38. Максимович В. Л. Мемуари. Часть 3. Мой город. (машинопись). – Днепропетровск, 1984.

39. Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. – К.: Либідь, 1997.

40. Мартен. – 1927.– ноябрь.

41. Мирославский В. Н. Кино в Украине (1896–1921). Факты. Фильмы. Имена. – Харьков: Торгсинг, 2005.

42. Постановления чрезвычайного Екатеринославского губернского земского собрания 25–30 апреля 1874 года. – Екатеринослав, 1874.

43. Ревский С. Б. Формирование и развитие исторического центра г. Днепропетровска // Памятники русской архитектуры и монументального искусства. – М.: «Наука», 1983.

44. Перспективы лазурной дали // Южная заря. – 1913.– 6 января.

45. Приднепровский край. – 1914.– 29 марта.

46. Приднепровский край. – 1914.– 11 ноября.

47. Приднепровский край. – 1914.– 29 ноября.

48. Приднепровский край. – 1915.– 4 июля.

49. Приднепровский край. – 1915.– 2 сентября.

50. Свод постановлений обязательных для жителей города Екатеринослава и приложения к ним. – Екатеринослав, 1914.

51. Список абонентов Екатеринославской городской телефонной сети.– Екатеринослав: «Пролетарий», 1924.

52. Список абонентов Екатеринославской телефонной сети на 1915 год. – Кременчуг, 1915.

53. Список абонентов Днепропетровской городской телефонной сети 1931/32 гг. – Днепропетровск, 1931.

54. Список абонентів Дніпропетровських міських АТС на 1937 рік. – Дніпропетровськ, 1936.

55. Список абонентів Дніпропетровських міських АТС на 1938–1939 роки. – Дніпропетровськ, 1938.

56. Стародубов А. Ф. Записки очевидца (Дневник в 2-х книгах). Книга 1.– Днепропетровск: «Gaudeamus», 2001.

57. Стародубов А. Ф. Записки очевидца (Дневник в 2-х книгах). Книга 2. – Днепропетровск: «Gaudeamus», 2001.

58. Чабан М. П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921). Біобібліографічний словник. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2002.

59. Чепелик В.В. Разгадка противоречивого образа // Строительство и архитектура. – 1986.– № 8.

60. Чепелик В. В. Український архітектурний модерн / Упорядник З. В. Мойсеєнко-Чепелик. – К.: КНУБА, 2000.

61. Шатров М. С вершины полувека. – Днепропетровск: «Проминь», 1968.

62. Швидковский О. А. Днепропетровск. – М., 1960.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Асеев Ю.С. Стили в архитектуре Украины. – К.: Будивельнык, 1989.– С. 75.

Будинок Хрінникова – С. 10, 13, 199–211, 233, 235, 236, 240, 243, 247, 248, 251, 254, 256, 273.

2. Гостиницы дом, 1912 г. (ул. Короленко, 2) // Памятники градостроительства и архитектуры Украинской ССР: (Ил. справ.-каталог). В 4-х т.– К: Будівельник, 1983.– Т. 2. Винницкая область. Волынская область. Ворошиловградская область. Днепропетровская область. Донецкая область. Житомирская область. Закарпатская область. Ивано-Франковская область. Кировоградская область. Крымская область / Редкол.: И.А. Игнаткин (отв. ред.) и др. 1985.– С. 124.

3. Гранд готель "Україна" // Катеринослав-Дніпропетровськ – 225: Видатні діячі та обличчя міста. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ: ІМА-прес. – 2001.– С. 152.

4. Днепропетровск. Доходный дом. 1910–1912 // Украина и Молдавия: Справочник-путеводитель / Сост. Г.Н. Ловягин. – М.: Искусство, 1982.– С. 396.; Фото – № 44. (Памятники искусства Советского Союза).

5. Дніпропетровськ: Віхи історії. – Дніпропетровськ: Грані, 2001.– 256 с.

6. Дом Хренникова (Гостиница "Украина") // Стародубов А.Ф. и др. Память истории. г. Екатеринослав (г. Днепропетровск) по литературе и воспоминаниям / А.Ф. Стародубов, В.В. Самодрыга, С.С. Иванов. – Днепропетровск: РВА "Дніпро-VAL", 2001.– С. 152–155.

Про будинок – С. 151–152.

7. Фоменко А. "Будинок Хрінникова" – Гранд-готель "Україна" // Дніпропетровськ: минуле і сучасне: Оповіді про пам'ятки культури Катеринослава-Дніпропетровська, їх творців і художників. – Дніпропетровськ: Дніпрокнига, 2001.– С. 196–199; фото.

8. Хрінников Володимир Миколайович (1876 р. – сер. 1930-х рр.) // Катеринослав-Дніпропетровськ – 225: Видатні особистості та обличчя міста. – 2-ге вид. – Дніпропетровськ: ІМА-прес, 2001.– С. 18–19.

9. Чабан М. Меценат із Січеслава // Чабан М. Вічний хрест на грудях зем-

лі: Художньо-документальні нариси. – Дніпропетровськ: УкВ ІМА-прес, 1993.– С. 21–28.

10. Чепелик В. Морфологічні особливості українського архітектурного модерну початку XX ст. // Архітектурна спадщина України. Вип. 2. Національні особливості архітектури народу України / За ред. В. Тимофієнка. – К., 1995.– С. 132–160.

11. Чепелик В. Український архітектурний модерн у дзеркалі епохи // Архітектурна спадщина України. Вип. 3. Ч. 1. Питання історіографії та джерелознавства української архітектури / За ред. В. Тимофієнка. – К.: Українознавство, 1996.– С. 198–221.

12. Чепелик В. Український архітектурний модерн. – К.: КНУБА, 2000.

* * *

13. Бурейко Г. Візитна картка дивної оселі // Зоря. – 2002.– 6 квіт.

14. Будинок Хрінникова // Електротранспортник. – 2001.– 3 серп.

15. [Готель "Україна" у Дніпропетровську. Повоєнне і сучасне фото] // Кадри металургії. – 1998.– 26 жовт.

16. Гранд среди отелей // Семь дней. – 1998.– 18 сент.

17. Дом, который построил Х: [История строительства "Дома Хренникова")] // Добрый день. – 1998.– 12 февр.

18. Захаренко В. І все через табличку... // Літер. Україна. – 1969.– 20 трав. – С.3.

19. Кудинов В. Третье рождение "Украины" // Днепров. панорама. – 1997.– 26 июня.

20. Лазебник В. Ювілей "візитки" міста // Наше місто. – 2000.– 15 листоп.

21. Лазебник В. Дом Хренникова, завзятого украинца // Торговый дом. – 1998.– 16 апр.

22. Полынь И. Гостиница и меценат // Днепр вечерний. – 2002.– 7 дек.

23. Полынь И. Тайный памятник Запорожской Сечи // Днепр вечерний. – 2006.– № 93.– 1 июля. – С. 2.

24. Рекуненко Н. Дом Хренникова. Украшение дореволюционного Екатеринослава: [О деятельности В.Н. Хренникова в городе и о его доме] // Недвижимость в движении. – 2004.– 22 сент.– С. 10–11.

25. Своя рубашка // Ассорти. – 2007.– № 20.– С. 58–67

26. Старостін В., Довгаль С. Дім з майоліками // Україна молода. – 2000.– 6 жовт.

27. Фоменко А. Будинок Хренникова – готель "Україна" // Наше місто. – 1997.– 15 квіт.

28. Хмельницкая В. Украинский дом Хренникова: [Об истории дома Хренникова и его семьи] // Рада. – 2005.– 7 квіт. – С. 5.

29. Чабан М. Будинок на довге життя: 90 років тому закладено готель "Україна" – один із символів міста на Дніпрі // Зоря. – 2000.– 20, 25 квіт.

30. Чабан М. Перлина української архітектури: [Історія будинку В. Хрінникова] // Зоря.– 2004.– 22 січ.

31. Чабан Н. Рачите о духовном: [О В. Хренникове] // Днепров. правда.– 2001.– 7, 14, 21, 28 дек.

32. Чабан Н. Украинский дом Хренникова // Апельсин. – 2001.– № 1.– С. 6–9.

33. Чабан Н.П. Дом Хренникова: [История памятника архитектуры] // Деловой Днепропетровск. – 1999.– №1.– С. 32.– № 5.– С. 32.

34. Чепелик В. Будинок-монумент // Пам'ятники України. – 1984.– № 4.– С. 54–55.

35. Чепелик В. Згорьована краса Січеслава // Родослав. – 1992.– № 19.– С.4.

36. Чепелик В.В. Д.І. Яворницький і народно-стильова архітектура Придніпров'я // Нар. творчість та етнографія. – 1985.– № 5.– С. 39–46.

37. Чепелик В.В. Разгадка противоречивого образа // Строительство и архитектура. – 1986.– № 8.– С. 26–29: ил.

38. Щербаченко В. Вернуть жемчужину Екатеринослава: [Об архитектур. ценности "Дома Хренникова"] // Днепров. правда. – 1998.– 12 авг.

ЗМІСТ

Від упорядників.....3

Старостін В.
ПОЛІТИЧНА МАНІФЕСТАЦІЯ АРХІТЕКТУРНОГО ОБ'ЄКТУ. 5

Використані джерела та література.....41

Список рекомендованої літератури.....44

Науково-популярне видання

Серія
АРХІТЕКТУРА ДНІПРОПЕТРОВСЬКА

«УКРАЇНСЬКИЙ ДІМ» добродія Хрінникова

Упорядники
Ірина Голуб, В. Старостін
Редактор
Ольга Літуча
Макет, верстка
С. Алієв-Ковика
Відповідальна за випуск
Тетяна Абраїмова

МГО «Інститут Українки»,
офіційний сайт http://ukrainika.com.ua
контактні телефони: +38(050)320 25 17, +38(056)377 44 93, +38(050)363 52 98

«Український дім» добродія Хрінникова: Архітектурно-історичний нарис. Бібліографія / Упорядн.: І. Голуб, В. Старостін.– Дніпропетровськ: ДОУНБ, 2008.– 36 с.: ил. (Сер.: «Архітектура Дніпропетровська»).

Підписано до друку 16.08.2008
Формат 60×90/16
Тираж 200 прим. Зам № 77.
Видавничий центр ДОУНБ
м. Дніпропетровськ, вул. Ю. Савченка, 10